

Erfgoed als strijd

Sibo R. Kanobana, Open Universiteit, Faculteit Cultuurwetenschappen

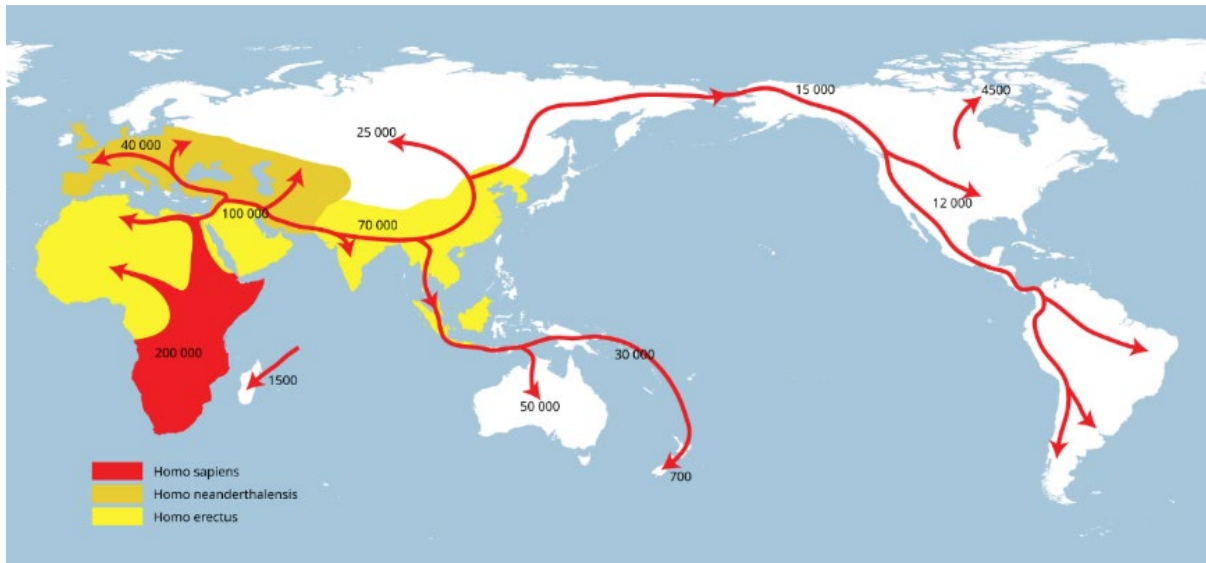

Openingslezing Postgraduaat Erfgoed en samenleving.
Donderdag 19 september, 18u30 - 20u30
Universiteit Gent, Faculteitsbibliotheek Letteren en Wijsbegeerte
Atrium, Rozier 44, Gent

Vanavond wil ik jullie prikkelen en stilstaan bij wat erfgoed is, wat het betekent en hoe het zich verhoudt tot ons als mens en sociaal wezen. Jullie hoeven het niet met alles wat ik zal zeggen eens te zijn, daag me gerust uit, maar mijn betoog belooft eerder filosofisch te worden en ik hoop jullie op z'n minst enthousiast te maken om diepgaand na te denken en te reflecteren over erfgoed en samenleving en dus over de kern van jullie opleiding en toekomstige tewerkstelling.

Laat ons beginnen met het woord zelf. Erfgoed bestaat uit twee delen: "erf" en "goed." In die zin is het rijker dan een woord zoals *heritage* of *patrimony* in het Engels. Erfgoed verwijst naar goederen of dingen, zowel roerende als onroerende goederen, materieel en immaterieel, die we erven uit het verleden. Vaak wordt dit verleden verbonden met "onze voorouders." Maar wie zijn die voorouders precies? Zijn die van mij anders dan die van jou? En zo ja, waarom? Wie bepaalt dat en met welk doel?

Ons recente verleden is immers sterk beïnvloed door koloniale ondernemingen, die gepaard gingen met culturele uitwisselingen, maar helaas ook met extreem geweld. De huidige geglobaliseerde wereld blijft hierdoor diep doordrongen van ongelijkwaardigheid. Misschien ligt de oplossing in het verruimen van het concept "voorouders". Onze gedeelde genetische geschiedenis toont namelijk aan hoe nauw verwant we als mensen zijn.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Spreading_homo_sapiens_ru.svg

Sinds de resultaten van het *Human Genome Project* bekend werden in 2003, weten we eerder zeker dat de moderne mens, *homo sapiens*, zo'n 300.000 jaar oud is. Hoewel we al 100.000 tot 200.000 jaar geleden begonnen te migreren uit Afrika, stammen we vermoedelijk allemaal af van de migraties uit Afrika die 70.000 tot 50.000 jaar geleden begonnen. Genetisch gezien staan we dicht bij elkaar dan we vaak denken. Chimpansees zijn misschien allemaal zwart en harig en vanuit ons perspectief lijken ze zich misschien allemaal op dezelfde manier te gedragen, maar chimpansees uit verschillende delen van Afrika zijn genetisch gezien diverser dan de hele mensheid bijeen.

Onze diversiteit is niet zodanig genetisch maar vooral cultureel en erfgoed is alles wat wij mensen voortbrengen en onder "cultuur" scharen: objecten, ideeën, gewoontes, rituelen, verhalen, technieken, en gebruiken die een gemeenschap vormen en betekenis geven aan die gemeenschap. Taal, filosofie, huizen, liedjes, wetteksten en zelfs auto's – het is allemaal erfgoed. Erfgoed is daarom nauw verweven met ons zelfbeeld en speelt een cruciale rol in het ontwikkelen van een nieuw begrip van menselijkheid, voorbij ras, etniciteit, religie of taalgemeenschap. De Jamaicaanse filosofe Sylvia Wynter stelt zelfs dat erfgoed de kern van ons mens-zijn vormt. Ze betoogt dat wetenschap en kunst beide vormen van 'verhalen vertellen' zijn en dat de mens eerder een *homo narans*, een vertellende mens, is dan een *homo sapiens*, een denkende mens.¹

¹ Wynter, Sylvia and McKittrick, Katherine. 2015. "Unparalleled Catastrophe for Our Species?," in McKittrick, Katherine, ed. *Sylvia Wynter: On Being Human as Praxis*. Durham: Duke University Press.

Geschiedenis is ook verhalen vertellen en interpreteren en erfgoed is vaak de uitdrukking van die verhalen en interpretaties. Zo spreken Edward Said alsook Gloria Wekker in hun kritiek van het Westen over het cultureel archief.² Daarom is een manier om ons te heroriënteren vervat in hoe we onze geschiedenis hervertellen en heronderhandelen, en daarbij andere perspectieven serieus nemen. Het gaat om het omarmen van verhalen over wie we als mens zijn en waar we vandaan komen, zodat we begrijpen waar we nu staan en waar we naartoe kunnen. Hierbij hoeft het ene paradigma niet het andere te vervangen – de opties blijven onbeperkt, er is geen aflossing van de macht.

Het lijkt me daarbij bijzonder interessant om stil te staan bij de ontstaansgeschiedenis van UNESCO, een belangrijk instituut als het gaat om erfgoed en een plek vol paradoxen. Maar zoals filosoof Søren Kierkegaard terecht aangaf: We hoeven paradoxen niet te minachten, want de denker zonder paradox is als een minnaar zonder passie: povere middelmatigheid.³

UNESCO werd in 1945 in London opgericht, kort na de Tweede Wereldoorlog, door een meerderheid aan staten die destijds nog koloniale imperia waren. De hoofdzetel bevindt zich vandaag in Parijs. Rab Butler, een Britse conservatieve politicus, wordt gezien als de grondlegger van UNESCO. Hij is de man die het idee vormgaf.⁴ Zoals iedereen had ook Rab Butler een specifieke achtergrond die zijn visie heeft beïnvloed. Hij werd geboren in een familie van academici en koloniale ambtenaren uit Brits-India en had een academische carrière als historicus, met een focus op de Franse Derde Republiek, en dus ook op het Franse koloniale rijk tussen 1870 en 1940. In 1929 begon hij zijn politieke carrière en werd lid van het parlement. Als minister speelde hij een rol bij de ontwikkeling van de *Government of India Act* van 1935. Dit document zou India ogenschijnlijk meer zelfstandigheid geven, maar Jawaharlal Nehru beschreef het als een "Charter of Slavery,"⁵ omdat de soevereiniteit die het beloofde slechts schijn was en een nieuwe vorm van Britse onderdrukking zou inluiden. Daarnaast was Butler een prominente figuur in het kabinet van Neville Chamberlain, dat een vriendelijke houding aannam tegenover Hitler. Tot 1939

² Said, Edward W. 1979. *Orientalism*. 1st Vintage Books ed. New York: Vintage Books. Wekker, Gloria. 2016. *White Innocence. Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham and London: Duke University Press.

³ "[O]ne must not think ill of the paradox, for the paradox is the passion of thought, and the thinker without the paradox is like the lover without passion: a mediocre fellow." In Kierkegaard, Søren. 1844 [1985]. Hong, Howard V.; Hong, Edna H. (eds.). *Philosophical Fragments*. Princeton: Princeton University Press.

⁴ Hansard, 1949. "THE WORK OF U.N.E.S.C.O.", 26 January 1949 vol 160 cc276-318, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1949/jan/26/the-work-of-unesco>

⁵ Nanda, B. R. 1998. *Jawaharlal Nehru: Rebel and Statesman*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195645866.001.0001>. 115

pleitte hij, zogenaamd als een stem van redelijkheid, voor een verzoening tussen het Verenigd Koninkrijk en nazi-Duitsland. Butler had, om het mild te zeggen, antisemitische sympathieën, die zelfs decennia na de Holocaust zichtbaar bleven.⁶

Dit geeft inzicht in zijn wereldbeeld, ondanks dat hij wordt gezien als de oprichter van een nobel initiatief lijkt. Want wie kan er nu tegen UNESCO zijn? Kritiek op UNESCO lijkt immers eerder te komen van figuren als Trump of Netanyahu en hun aanhangers.

Toch is het beeld complexer. We mogen de fout niet maken die inherent is aan zowel een personencultus als het herleiden van een instelling of land tot een persoon die we gemakshalve als *monster* kunnen afzetten. Sociale fenomenen zijn altijd systemisch en UNESCO is bijgevolg veel meer dan Rab Butler.

UNESCO, ondanks de mooie intenties en principes die het uitdraagt, blijft evenwel een instelling die nog steeds doorspekt is met koloniale en eurocentrische elementen. Een snelle blik op de wereldkaart van cultureel werelderfgoed maakt dit duidelijk. Zelfs als we de *natural heritage sites* erbij nemen, blijft Europa onmiskenbaar de dominante regio, de belangrijkste bron van erfgoed.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_World_Heritage_site_colour_coded_by_UNESCO_inclusion_criteria.png

⁶ Jago, Michael. 2015. *Rab Butler: The Best Prime Minister We Never Had?* London: Biteback.

De redenen hiervoor zijn complex, maar niet onbegrijpelijk. Wie UNESCO oprichtte of wie aan het hoofd staat, hoeft daarbij niet doorslaggevend te zijn. Het plaatsen van personen van kleur in hoge posities betekent ook niet automatisch dat er fundamentele veranderingen plaatsvinden die de imperiale en koloniale wereldorde uitdagen. Vandaag kan je UNESCO moeilijk een bolwerk van *white supremacy* noemen. UNESCO is zelfs een van de meest progressieve internationale agentschappen, waar kritiek op imperialistisch geweld een legitieme plek heeft. Toch blijft het een instituut dat voortbouwt op aannames en vanzelfsprekendheden met diepe koloniale wortels, en dus deel uitmaakt van wat ik de 'witte orde' noem.

Dat zien we duidelijk bijvoorbeeld in het binaire wereldbeeld van natuur tegenover cultuur dat door UNESCO wordt uitgedragen en dat aan de oppervlakte onschuldig lijkt maar deel is van de ecologische ramp waar we voor staan.

Dat binair wereldbeeld is noch universeel noch van alle tijden. Natuurlijke fenomenen kunnen van grote culturele waarde zijn, zoals heilige plaatsen. Dit culturele perspectief op natuurlijk erfgoed – bijvoorbeeld dat we de draak die in een berg leeft niet mogen wakker maken, of dat een rivier bewustzijn heeft en als een persoon moet benaderd worden - vormt in de ecokritiek een argument voor de bescherming van bergen, rivieren en meren, en tegen industriële activiteiten zoals pijpleidingen, het bouwen van kerncentrales, concessies voor olieboringen of mijnbouw.

Er zijn natuurlijk geen draken in de ondergrond, een vulkaan of berg heeft - voor zo ver we weten - geen bewustzijn, en de zee is simpelweg zout water met vissen en planten, geen godheid. Bijgevolg is er geen echte magische kracht die we dienen te respecteren, of dat is alleszins iets dat we noch kunnen bewijzen noch kunnen falsifiëren. We plaatsen dit culturele erfgoed in het slechtste geval onder de noemer van inferieur bijgeloof of in het beste geval mythologieën, omdat het gebaseerd is op mythen en legendes, weliswaar verhalen maar onwaarheden. Maar de vraag is niet of een bepaald verhaal waar is of niet, eerder is de vraag wat we met dat verhaal doen, welke belangen dat verhaal dient. We blijken de nuchtere visie van een wereld zonder magie superieur te achten, omdat het dichter aansluit bij de waarheid. Maar is het werkelijk verstandiger om de zee en de bodem te zien als *resources* die benut dienen te worden, waardoor we wonder verpinken menen dat het des mensen is oceanen leeg te vissen, rivieren te vervuilen, bergen uit te hollen, bodems te

verontreinigen en raketten te lanceren – allemaal in naam van een wetenschappelijk verantwoorde technologische vooruitgang die de kapitalistische accumulatie dient? De wetenschappelijke formules waarop deze initiatieven berusten kloppen als een bus. Er mag dan geen godheid aan te pas komen, maar klinkt het blinde geloof in de vrije markt – met zijn ‘onzichtbare hand’ – en technologische vooruitgang niet net als een mythologie, is het niet net zo absurd als religieus fanatisme? Want wat is het uiteindelijke doel?

Dit is geen argument tegen rationaliteit en technologische vooruitgang maar een kritische reflectie over de prominente en superieure plek die we geven aan bepaalde ideeën, de eenheidsworst van wat als waardevol gedachtegoed geldt, en de gevaren die daarmee gepaard gaan. Als onze ideeën en filosofieën ook deel uitmaken van ons erfgoed en ons mensbeeld vormgeven, rijzen er belangrijke vragen. Wie bepaalt wat waardevol erfgoed is en wat niet? En wat doen we daarmee, voor welk doel zetten we dat erfgoed in? Uiteindelijk komt het neer op de vraag hoe en waarom bepaalde selecties en hiërarchieën worden gemaakt. Wat geldt als werelderfgoed en wat niet? En vooral: welke belangen worden gediend bij deze categorisering en selectie?

Ik zal jullie geen antwoorden geven op deze vragen, maar ik wil jullie aanzetten tot reflectie. Het is wellicht niet wenselijk om hier eenduidige antwoorden op te geven. Wat interessanter lijkt, is om deze vragen in gedachten te houden, wanneer we vat proberen krijgen op de wereld. Taal doet dat: het is een middel om de werkelijkheid te vatten, maar ook om die te vormen. Wat we niet benoemen, bestaat in zekere zin niet. Door iets te benoemen, geven we het betekenis en doen we het bestaan. Maar betekenis is nooit absoluut en altijd relationeel, alles krijgt betekenis in relatie tot andere tekens. Het Westen bestaat omdat er iets is dat we beschouwen als niet echt ‘het Westen’. De allochtoon bestaat omdat de autochtoon bestaat. Witte mensen bestaan omdat we een beeld hebben van wie er niet blank wordt geacht. Enzovoort. Taal is een instrument waarmee we de wereld proberen te begrijpen en navigeren. Alle andere culturele praktijken, objecten en verhalen zijn vormen van taal, netwerken van symbolen die ons grip geven op een vaak ongrijpbare wereld.

Dit besef is een stap weg van een statisch idee van culturen als afgebakende entiteiten, daarom moet we richting een dynamisch en veranderlijk begrip van cultuur dat steeds in relatie staat tot natuur, dat het ene vervat is in het andere en dat voor ons als mens het ene niet kan zonder het andere. Het erkennen van onze beperkingen, blinde vlekken en dode hoeken, is geen uitnodiging tot

stilstand of determinisme. Integendeel, het is belangrijk om steeds te blijven nadenken over wat buiten beeld valt, wat wordt uitgewist. Zo blijven we in een proces van kennisverwerving, waarvan we weten dat het nooit echt eindigt. We leven in een schijnbaar oneindige wereld die we nauwelijks kunnen omvatten, maar dat houdt ons niet tegen steeds nieuwsgierig te blijven en nieuwe ideeën te ontwikkelen om vat te krijgen op die wereld. Het is een soort eeuwige worsteling met de engel.

Dit proces lijkt op negatieve dialectiek: er is een these en een antithese, maar nooit een drang naar een ultieme synthese.⁷ Het gaat om het blootleggen van paradoxen en spanningen, niet per se om ze op te lossen, maar om ze te erkennen en mee te nemen in ons denken, vooral wanneer onze culturele instrumenten tekortschieten en we onze menselijkheid verliezen. Dan kunnen we bijsturen en heroriënteren.

Erfgoed en cultuur zijn de uitgelezen terreinen om fundamentele vragen te stellen over ons mens-zijn. Daarom moeten we dieper graven: waar komt het concept van erfgoed trouwens vandaan?

De wortels van de huidige juridische kaders voor de bescherming van cultureel erfgoed liggen bij het Congres van Wenen dat plaatsvond na de Napoleontische oorlogen. Nadat Napoleon in 1815 werd verslagen, werden veel van de schatten die hij had verzameld, geleidelijk teruggegeven. Hoewel deze teruggave nooit volledig werd gerealiseerd, had Napoleons gebruik van geplunderd erfgoed als middel voor nationale eenheid een diepgaande invloed in heel Europa. In de 19e eeuw werden tussen Europese staten overeenkomsten en codes opgesteld voor de bescherming van cultureel erfgoed, althans Europees cultureel erfgoed want het plunderen van de gekoloniseerde gebieden zou zonder verpinken voortgaan. Het is uiteindelijk op initiatief van UNESCO dat in 1954 een verdrag werd ondertekend over de bescherming van cultureel erfgoed tijdens gewapende conflicten.

Erfgoed en de bescherming ervan zijn dus nauw verweven met oorlog en plundering, en met de manier waarop we ons als mens verhouden tot de

⁷ Hegels dialectiek als methode is behoorlijk complex en vaak vereenvoudigd als een denkproces van these-antithese-synthese. Hegel zelf omschreef het evenwel als het abstracte-het negatieve-het concrete. Het abstracte is het initiële, vereenvoudigde begrip, het concept in zekere zin. Het negatieve (bv. een uitzondering) ontkent en daagt dit begrip uit en leidt tot verfijning. Het concrete vertegenwoordigt dan het verrijkte begrip dat het abstracte idee en de ontkenning ervan integreert in een uitgebreider begrip, dat echter weer leidt tot een nieuw vereenvoudigd concept, het abstracte. Dat abstracte wordt dan op zijn beurt weer ontkend en uitgedaagd door het negatieve, wat dat abstract concept ontkent of uitdaagt en weer leidt tot verfijning.

schade die oorlog aanricht. Maar wie zijn "wij"? In dit geval vooral de leiders van Europese staten met imperiale ambities. Wat zij als waardevol erfgoed beschouwden, vormt de basis van wat we vandaag als belangrijk erfgoed beschouwen. Dit gebeurt in een tijdperk van grootschalige kolonisatie, wetenschappelijk verantwoord racisme, genocide, epistemische en ecologische verwoesting. Wat wel en niet beschermd wordt, is dus doordrongen van politieke en economische belangen binnen een koloniaal kader, en dat is jammer genoeg nog steeds voor een groot stuk het geval.

Erfgoed is daarom een belangrijk terrein voor het dekoloniseringsdebat. Het zijn vaak de standbeelden in de publieke ruimte – emblematische voorbeelden van erfgoed – die het strijdtoneel worden voor rechtvaardigheid, menselijke waardigheid, politieke en economische herverdeling, restitutie, feminisme en antiracisme.

Zoals de *Rhodes Must Fall*-beweging in Zuid-Afrika in 2015 heeft aangetoond, ging het nooit alleen om een standbeeld. De oproep om het standbeeld van Cecil Rhodes te verwijderen van de campus van de Universiteit van Kaapstad was slechts het begin van een bredere eis voor radicale hervormingen in het onderwijs, met veranderingen in de curricula en de organisatie van onderzoek. Onderwijs is immers een belangrijk terrein waar cultureel erfgoed wordt geselecteerd, gevormd en van generatie op generatie wordt doorgegeven, het feit dat er daar dan een man zoals Cecil Rhodes, een koloniaal-kapitalistische psychopaat met bloed aan zijn handen, wordt geëerd is niet onschuldig.

Françoise Vergès benadrukt vanuit de Franstalige wereld – waar dekolonisering een sterke activistische inslag heeft – dat ook musea een strijdtoneel zijn voor politieke, economische en sociale omwenteling, net zoals standbeelden in de publieke ruimte dat zijn.⁸ Waar kennis wordt overgedragen via cultureel erfgoed, materieel en immaterieel, ligt de plek voor een noodzakelijke culturele en epistemologische verandering.

Dit wordt duidelijk als we de geschiedenis van het museum overwegen. Hoewel musea in de oudheid al bestonden, zoals in Alexandrië rond 280 v.Chr. een kennistempel wordt opgericht, kreeg het museum als educatieve instelling pas veel later zijn huidige vorm. Tijdens de Renaissance diende de kennistempel van Alexandrië als inspiratiebron voor de ontwikkeling van andere kenniscentra. Deze ontwikkeling liep parallel met die van scholen, bibliotheken, archieven en

⁸ Vergès, Françoise. 2023. *Programme de désordre absolu: décoloniser le musée*. Paris: La Fabrique éditions.

universiteiten, en vond plaats in de periode die we Moderniteit noemen, vanaf de 15e eeuw, via de Verlichting van de 17e en 18e eeuw en dus via kolonisatie, slavernij en transcontinentale contacten.

Veel dekoloniale denkers beschouwen 12 oktober 1492, de dag waarop Columbus de Bahama's binnenviel, als het begin van de koloniale orde. Voor de gekoloniseerd is dat het begin van een eeuwenlange oorlogsvoering en vernedering. Musea, bibliotheken, archieven en zelfs dierentuinen ontstonden oorspronkelijk als privécollecties die door individuen als waardevol werden beschouwd. Koninklijke paleizen fungeerden ook als verzamelplaatsen van kunst, boeken, dieren en geschenken uit veroverde gebieden. Ze werden symbolen van legitieme verovering, macht, bezetting en bezitting.

Pas na de revoluties van de 18e eeuw, toen de adel macht moest delen met de bourgeoisie, en de natiestaat in de 19e eeuw vorm kreeg, werden musea publieke instellingen met een educatieve functie. Cultuur, volk en taal werden belangrijke concepten die de politieke structuur legitimeerden. In die context kregen erfgoedcollecties een publieke en educatieve dimensie, bedoeld om het nationale gevoel van verbondenheid te versterken.

Het Ashmolean Museum in Oxford, opgericht in 1677 en geopend in 1683, wordt gezien als een van de eerste moderne openbare musea. Het British Museum volgde in 1759, en werd in de 19e eeuw breder toegankelijk. Het Louvre in Parijs, geopend in 1793 tijdens de Franse Revolutie, wordt echter beschouwd als het eerste echte openbare museum. Voor het eerst kreeg het volk gratis toegang tot de voormalige koninklijke collecties. Onder Napoleon groeide de collectie door kunstobjecten die tijdens zijn veldtochten werden buitgemaakt, waarmee het museum een rol speelde in het legitimeren van zijn oorlogsmachine. Zoals ik reeds aanhaalde, werd dit voorbeeld door de nieuwe natiestaten in de 19e eeuw gevolgd om musea en koloniale projecten in te zetten voor nationale consolidatie van de staat.

Het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw waren de hoogtijdagen van musea, parallel aan de wereldtentoonstellingen. Natuurmusea stonden symbool voor de wetenschappelijke drang om de wereld te classificeren en te controleren. Ze verzamelden voorbeelden uit elk kennisgebied voor onderzoek en tentoonstelling, wat de basis vormde voor musea zoals het AfricaMuseum. Alles werd gepresenteerd als objectief en neutraal, terwijl deze musea in

werkelijkheid een door en door politieke en economische functie hadden, die het extreme geweld en de verwoesting van het kolonialisme rechtvaardigden.

De genealogie van het museum en de werelddtentoonstellingen helpt ons te begrijpen hoe onze kijk op erfgoed kan veranderen om haar koloniale dimensies los te laten. Geïnspireerd door Michel Foucault en zijn genealogie van gevangenissen en ziekenhuizen als kritisch analytische methode, suggereerde cultuurwetenschapper Tony Bennett dat de ontwikkeling van 19e-eeuwse musea deel uitmaakte van nieuwe strategieën van westerse regeringen.⁹ Deze strategieën richtten zich op het vormen van burgers die niet langer via repressie werden bestuurd, maar door hen aan te moedigen om hun eigen gedrag te controleren en te reguleren. Om de massa's te betrekken bij het nationale project, veranderde het aanvankelijk exclusieve karakter van musea in een openbare ruimte. Werelddtentoonstellingen, scholen, bibliotheken en universiteiten vervulden een vergelijkbare rol: ze droegen nieuwe kennis uit die machtsrelaties in stand hield en bijdroeg aan een nieuw nationaal bewustzijn en trots met een volk, een taal, een staat en een vlag. Daarvoor was het nodig om een fundamenteel inferieure 'ander' uit te vinden: de zwarte, de oriëntaal, de wilde.

Na de formele dekoloniseringsgolf van de jaren 1950 en 1960 ontstond een debat over de repatriëring van culturele voorwerpen uit de voormalige kolonies. Dit leidde tot een heroverweging van het nut en de noodzaak van erfgoedcollecties. Een veelgehoorde kritiek is dat musea, door hun drang om culturen te catalogiseren en op te slaan, bijdragen aan het uitsterven van die culturen. Dit wordt treffend samengevat in de uitspraak: "*Museums are where cultures go to die*".

Wandile Kasibe, een Zuid-Afrikaanse museumedicator, beschrijft musea als "crime scenes", waar koloniale misdaden worden verhuld achter vitrines vol geplunderde kunstobjecten. Hij nodigt ons uit om erfgoedcollecties te gaan bestuderen zoals een iemand een misdaad onderzoekt.¹⁰

Dit roept de vraag op hoe musea werkelijk kunnen dekoloniseren. Sinds de jaren '80 heeft de "nieuwe museologie" musea niet langer gezien als statische bewaarplaatsen, maar als dynamische ruimtes voor culturele uitwisseling.

⁹ Bennett, Tony. 1995. *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Culture : Policies and Politics. London ; New York: Routledge.

¹⁰ Kasibe, Wandile. 2020. *Museums and the construction of race ideologies: the case of natural history and ethnographic museums in South Africa*. Doctoral Thesis. Cape Town: University of Cape Town

Musea kunnen ontmoetingsplekken zijn waar verschillende culturen met elkaar in contact komen op een gelijkwaardige manier. In Montreal zijn er bijvoorbeeld *community museums* die door en voor bewoners worden beheerd. Hier spelen gemeenschappen een actieve rol in de samenstelling van tentoonstellingen, terwijl curatoren optreden als facilitators.

Hoewel dit een veelbelovende benadering is, blijft de vraag of grote musea zoals het Louvre of het British Museum, die ook vooral toeristische trekpleisters zijn, hun publiek echt kunnen uitdagen om kritisch na te denken over de getoonde geschiedenis. Bezoekers lopen steeds het risico dat hun vooroordelen eerder bevestigd worden dan uitgedaagd. Mijns inziens lijkt het interessant om hier op een meta-niveau naar te kijken: deze musea zijn zelf museumstukken, *relics from the past*, een verleden dat we best niet vergeten en willen blijven bestuderen.

Het dekolonisatieproces confronteert ons voortdurend met nieuwe vragen over wie we zijn als mensheid en hoe we ons tot elkaar en de wereld verhouden. In een superdiverse samenleving maar ook een steeds meer digitaal en economisch verbonden wereld vereist dekolonisatie diepgaande veranderingen in hoe we erfgoed zien, meer dan alleen symbolische gebaren. Het vraagt om een fundamentele herziening van de rol die erfgoed en zijn instellingen spelen in onze samenleving. Dit betekent niet streven naar een apolitiek of neutraal erfgoedbeleid, maar juist het erkennen van subjectiviteit, wederzijdse afhankelijkheid en het stimuleren vernieuwde nieuwsgierigheid.

Dekolonisatie is geen metafoor, maar een concreet proces, een strijd die diepe veranderingen vereist. Het doel is niet om culturele instellingen af te schaffen of over te laten aan het individuele initiatief, iets waar neoliberale leiders wellicht op hopen. Integendeel, cultuur en erfgoed gaan over ons als mens, en zijn daarom fundamenteel politieke en ethische kwesties. Dekolonisatie is een oproep tot herstel, niet alleen van voorwerpen, maar ook van de waardigheid van gemeenschappen die historisch werden onderdrukt. Het gaat er niet om terug te keren naar een pre-koloniale ideale wereld die waarschijnlijk nooit heeft bestaan. In plaats daarvan moeten we de krijtlijnen uitzetten voor een toekomst die we zien als een onaf proces – een eeuwige ‘work in progress’ – die steeds streeft naar nieuw evenwicht en ervoor zorgt dat alle betrokkenen erop vooruitgaan.

De erfgoedsector zal hierin een cruciale rol spelen, maar alleen als ze bereid is haar eigen rol in de geschiedenis kritisch te herzien. Ze moet veranderen en een plek worden van ons allen, een plek van ontmoeting, verbinding, dialoog en onderhandeling – niet alleen voor één cultuur, beschaving of natie, maar voor de hele mensheid. Want als erfgoed de plek is die kan deelnemen aan het bestendigen van machtsrelaties, dan is het tegelijk ook die plek die die machtsrelaties kan uitdagen. Er staat jullie dus een heel grote uitdaging te wachten. Maar het is een prachtige uitdaging met diepgaande consequenties. Bedankt voor jullie aandacht!